

Ιστορική πραγματεία για το Μαργαρίτι

(απο το Περιοδικό Ηπειρωτική Εστία,

τεύχος 98, 1960 (σελ. 462 – 469)

απο τον **Σπύρο Μουσελίμη**.

Επιμέλεια: Αντώνης Δ. Γκίνης

Η σημερινή εικόνα:

Στο γούπατο που σχηματίζεται στη ρίζα του Μπουζουριού, κακοτράχαλου και σφηνολίθαραυ χαμηλού ραχόβουνου της Θεσπρωτίας, μωλώνουν στ' απόσκιο τα λιγοστά σπίτια που απόμειναν, ανάμεσα πολλών ερειπίων και χαλασμάτων του Μαργαριτιού, χτισμένου κατά τον Πούκεβιλ από τους Ενετούς το 1430, του οποίου το κεφάλι βρίσκεται στο φύτρωμα του βουνού, τα ποδάρια στην άκρη του κάμπου και τα χέρια απλώνονται, το ένα προς τη συνοικία του Κένταλιου' και τ' άλλο κατά τη Μόρφη.

Τα ρημασμένα σπίτια κοιτώνται σωροβολιό, άλλα σκελεθρωμένα, σαν ψόφια πρόβατα, που να τάφαγαν τα όρνια κι' έμειναν τα κόκκαλά τους, κι' άλλα εγκαίροχαλασμένα, ξέσκεπα, μισογκρεμισμένα, κοιλιασμένα, στέκονται σταλαματίς, έτοιμα να καταρρέψουν.

Ο ήλιος βρίσκεται ακόμα πίσω από τη ράχη. Κορυδαλός από τα χαλάσματα του κάστρου πετάζεται τ'αψηλού να βρει τον ήλιο και κελαϊδίζοντας διαγράφει από τη χαρά του κύκλους στον αγέρα πολύ ώρα.

Δύο τρεις ανέρχονται στο αυτοκίνητο στην πλατεία, το οποίο κουρναρίζοντας αναχωρεί για την Ηγουμενίτσα και πολλά παιδάκια τρέχουν για το σχολειό με τα βιβλία παραμάσχαλα.

Γλυστράει στα λιθόστρωτα κατηφορικά στενόδρομα ένας μηδενιστής από το φερέοικο λαό που ξεκινήμένος προ πολλών αιώνων από τα βάθη της Ασίας γυρίζει δουλοπρεπής και ξεπεσμένος ανά τον κόσμο σαν να τον παιδεύει κάποια βαριά θεϊκή κατάρα.

Το πιστό τον έχει καταντήσει ράκος. Ευπόλυτη ομογενή του τον σηκώνει ελεεινολογώντας τον: «ώρε μπουμπουνιασμένε, αστραπή να σε βαρέσει καλλίτερα και νάναι ξαστεριά, παρά να σέρνεσ' έτσι» και τραβάει για νερό στη βρύση, όπου ανεμοντυμένες παρθένες μ' ασπροκόκκινα ποδάρια και με τα τσίτια των χεριών και του λαιμού στον ήλιο, πλύνουν τ' άπλυτα ρούχα πετροβολώντας η μια την άλλη με στάλες νερού.

Αφού σηκώθηκε από το σιάδι ο μηδενιστής ευχαριστεί εκείνην που τον βοήθησε, από τη γης ως το Θεό, και διευθύνεται προς το καπηλειό, από το οποίο προ ολίγου είχε βγει.

Από τετιανούς έχει πολλούς το Μαργαρίτι, που τους είχαν σιμάσει οι αγάδες για περέτια. Σκεφτικοί οικογενειάρχες γυρίζουν αλάριοτοι τα καλντερίμια, σαν να τους χορεύει ο τόπος, έχουν βουνά στο

σπίτι και δεν τους χωράει να κάθονται μέσα. Ρωμωμένες θυγατέρες μένουν ανύπαντρες για το ράφι. Λείπουν τ' απαιτούμενα να τις παντρέψουν και τους έρχεται το μυαλό γύρα. Πάει εκείνος ο καιρός που τα παιδιά άρπαζαν κι' έκλεβαν τις τσούπρες και το θηλυκό γύριζε σαν ο παράς. Σιταροπρόσωπη μεσόκοπη λαντζώνα χουχουλίζοντας μελισσοβότανο μαβλάει το ριμμένο μελίσσι να κατηβεί από το κλωνάρι της αμυγδαλιάς, που κρέμεται σαν τσουπωτό σταφύλι, στην κυψέλη, ανασκερώντας τ' άδεια κρηνιά, που μοιάζουν με τα ταλάρια, (Ομηρική λέξη, Ιλιάδα σ. 568). Το παιδάκι της γειτόνισσας άπραγο από μελίσσια ζυγώνει να ιδεί κι' εκείνη από το φόβο μη το τσιμπήσει καμιά μυίγα του φωνάζει με λαχτάρα : «Φέα μωρέ ζαλοκουνημένο και κουτσοουριάτικο θα σε μακηλέψουν τα μελίσσια», κι' επειδή δεν υπακούει κι' όλο ξαμώνει, μαλακώνει τη φωνή της παρακαλώντας

το χνούδαλο: «Φέα, νιάτα μου, ά, ρούση μου, ά, βλαστάρι της μάνας, γιατί θα σε φαν τα βλοημένα και θα σκούξεις, και θα σου πάρω εγώ ένα πλόχερο ζαχαρικά», κι' εκείνο λίχουδο στα γλυκά πιστεύει στις υποσχέσεις κι' απομακρύνεται.

Αφού συλλαρώθηκε το μελίσσι μπαίνει η γυναίκα στο σπίτι κι' ακούεται ως το παζάρι η μαγγάνα της «σιού μπουφοπιασμένες που να σας πάρ' η αλουπού όλες» και κυνηγάει τις κόττες, που άλλες πετάζονται από τη θύρα κι' άλλες φουρτουλάν από τα παραθύρια.

Δυο χωροφύλακες οδηγούν στο κρατητήριο μισοτσάρουχο χωρικό με τις χειροπέδες, επειδή έδειρε τον πρόεδρο του χωριού του, που δεν τον είχε στον κατάλογο της δωρεάν διανομής του καλαμποκιού, σαν άπορο κι' αυτόν.

Μελαψός έφηβος μέσα σε μισογκρεμισμένο αχυροκάλυβο, που σουσούληζαν οι ψύλλοι, ασκείται στο κλαρίνο και το ντέφι, σαρακατσάνοι κουβαλούν με τα μουλάρια καψόξυλα σε σπίτια που ψηλοκρατιούνται, ή δεν αδειάζουν και караγκούνισσες φιλονικούν με το μπακάλη, γιατί με λίγους «παράδες» θέλουν να πάρουν όσα έχουν να ψωνίσουν.

Μαυροφούστανες τσάμισσες ρίχνουν σπειριά στα καλαμποκοχώραφα πίσω από ολιγόσαρκους ηλιοκαμμένους ζευγίτες, με τα μωρά φασκιωμένα παρεκούλα στον όχτο, κάτω από τον ήσκιο της συκιάς, που όλο λαχτίζουν και νιανιουρίζουν, γιατί τα τρων οι μυίγες κι' άλλες νιόπαντρες, με την κοιλιά σιά πέρα, φέρουν φαί στους κάκοψους εργάτες και τις κακοζωισμένες φτωχοπούλες που σκαλίζουν τους πεπονόκηπους, όπως τα μηρμήγκια το καλοκαίρι στους χερσότοπους σκορπισμένα λαβαίνουν στις δαγκάνες τους ό,τι τρώγεται από ταύτα, και το κουβαλούν από μηρμηγκόδρομους, που επί ταυτού κατασκεύασαν τα ίδια, στις υπόγειες κατοικίες τους, από την κωνική πόρτα της φωλιάς, έτσι κι' οι τσούπρες, δυο δυο, τρεις τρεις κάπου και μοναχιασμένες, οι περισσότερες κοκκινοφορεμένες σαν παπαρούνες, δουλεύουν βοτανίζοντας τα σπαρτά και γυρίζουν το βράδι φορτωμένες τσάκνα για το προσάναμμα της στιάς, ή χλωρωσιές για τις γαζέλες ή κι' άλλο τίποτες χρειαζόμενο για το σπίτι.

Δυο κωθώνια (ατόφια η αρχαία σπαρτιατική λέξη κώθων, με την ίδια σημασία) αισχρολογούν στο σοκάκι πειράζοντας κάπια ζητιάνια κι' ένα μαγκύπαιδο τεντώνεται από το φράχτη να φτάκει νέσπουλα σε ξένο περιβόλι. Ξεμεκλιέται το κλωνάρι του δέντρου κι' ο μάγκας από το ζώρι πέφτει χάμου. Το βλέπει από το σπίτι η νοικοκυρά, βγαίνει στη θύρα και τρέχει να το πιάσει φοβερίζοντας:

«στάσου αυτού καρδοπλυμένο και καρδοσφουγγισμένο, που να σε σηκώσει η ώρα σου τα μεσάνυχτα, να σε σιάσω εγώ! Αντάμα τάχομε τα νέσπουλα, μωρέ γουργοθαμμένο; Για να πάω στη μάνα σου να της πω, να ιδώ θα σε σιμάσει ή όχι;». Σηκώνεται το καψόπαιδο πηδάει ξυπόλυτο τη φράχτη και γίνεται αναλημμός αψηφώντας βατούς κι' αγκάθια που τούκαμαν τα ποδάρια πέταλλα.

Σταυραητός από την Τσούκα του Πρίφτη ψηλά, ορμάει με φούρια στο γιδοκόπαδο που βόσκει στα από κάτω πλάι κι' αρπάζει στα νύχια του μισοδίγγο άσπρο κασίκι. Σκιαζονται τα ζωντανά και pronτούν. Βιάζονται ν' αρπάξουν κάτι, ασφάκα, χορτάρι, ό, τι βρουν, γιατί ο βοσκός από το φόβο του ζούδιου δεν τα σκαρίζει τη νύχτα.

Στις βουνοπλαγιές με το γύρισμα των απόσκιων και το πέσιμο του ήλιου, μέσα στα σουρίσματα του ψωμοπάτη (τσοπανάκου) ανεβασμένου στα κοτρώνια και τους ψηλούς γκρεμούς και στα περδικολαλήματα ακούονται λαγαριστά και τα κακαρίσματα, τα γέλια και τα τραγούδια από τις μικρές βοσκοπούλες που ροβολώντας για το γρέκι και τ' άρμεγμά τα μπακάτια τους, από πέντε ως δέκα γαλάρια, συναγωνίζονται ποιά θα μπορέσει να στομώσει την άλλη στο ανταπάντημα:

>Βλαχούλα (ν) ερροβόλαε από μιά ψηλή ραχούλα

Με τη ροκούλα γνέθοντας τ' αδράχτι της γεμάτο>.

Βραχνόφωνα βοσκόπουλα σφίγγουν λιθάρια στις άταχτες μυλιώρες και τις πρωτόγεννες και γλυκόλαλες τσούπρες με χαιδιάρικα λόγια σαλαγούν τα ντομοσιάρικα μανάρια που μένουν πίσω. Στη νότια άκρα των σπιτιών που δεν ξέρεις ποίο είν' έρημο και ποιο κατοικημένο, από την κορυφή του λόφου, το κάστρο κουτσουμπιασμένο, μελισσοκούφαλο λαλιασμένο, με συντροφιά την κουκουβάγια και το νυχτοκόρακα, αγναντεύει στις απέναντι ανηφοριές και τους χοματομαστούς τα σωριασμένα μεγαλόπρεπα σεράγια των αγάδων, τις κούλες των μπέηδων και τα παλάτια των πασάδων, κι' ακούει τ' αχολογήματα στις πλαγιές και τα κακαρίσματα στις βρύσες και τόρχεται μεγάλη σπλήξη καί καταρροή.

Από τις ραγωματιές, τις τρύπες και τις σχισμάδες των τοίχων προβάλλουν τα κεφάλια τους τα μαυροπούλια απλώνοντας με την απαίσια κραυγή τους τη θλίψη και τη μελαγχολία. Τις νύχτες, κάτω από τις ελιές, στο μεταξύ του κάστρου και του σιματινού βουνού διάστημα, κοπάδια κωλοφωτιές, σαν αστέρια της γης, πετώντας φέγγουν τόσο που διαλύουν το σκοτάδι, ώστε με το φως τους μπορεί άνθρωπος να βλέπει να περπατεί. Χιλιάδες κεριά αναβοσβήνουν παρέχοντας εξάισιο φαντασμαγορικό θέαμα. Αυτό είναι το Μαργαρίτι σήμερα, που παλιότερα δεν του κόβονταν η τρίχα με το πριόνι, που λέει ο λόγος.

Άλωση του Μαργαριτιού από τους Ενετούς.

1570 μ.χ. Ραγιάδες ξυπόλυτοι και ρακένδυτοι κουβαλούν με τ' άλογα και ζάλικα μπαϊλισμένες αδύνατες και κιτρινιάρες ρωμιές, από το Πρεβεζιάνικο και το Φανάρι ρίζια και καλαμπόκια, κότες, κι' αυγά στους αγάδες του Μαργαριτιού. Από την αποσταμάρα του δρόμου τους βγαίν' ανάλεμμα (παράγεται από το αναλέπω = ξεφλουδίζω) το ριζοπίλιαφο πόφαγαν το πρωί στου σούμπαση το κονάκι στο χωριό.

Με λιοπύρια που σκάζ' ο τσίντσιρας και να πηγαίν' ο ίδρος σουβάλα, με βροχές και με γαζέπια (καταιγίδες) και με μεγάλες φουρτούνες που να τους χτυπούν τα χαλάζια στ' αυτιά, πάντα αυτοί ξενηστικωμένοι παιδεύονται στους δρόμους.

Σκλάβοι σκλάβων πορρίμματα κι' άνθρωποι τελεμένοι,
απ' το Θεό είν' έλεγαν για δούλοι γεννημένοι.
Όσα οι αγάδες ξόδευαν, στο γλέντι μιας βραδιάς
αυτοί θα οικονομούσανε ψωμί όλης της χρονιάς.

Όλοι οι Τούρκοι, μ' όλες τις ανάγκες της ζωής τους, κρέμουνταν από την εργασία των Χριστιανών.
Δεν υπήρχε απ' αυτουνούς ούτ' ένας που να ασχολούνταν με την καλλιέργεια της γης ή να
ασκούσε κάποιο βιοποριστικό επάγγελμα ή εμπορική επιχείριση. Γι' αυτό οι Τούρκοι έλεγαν πως ο
Θεός στο ρωμιό χάρισε τη δουλειά και στον Τούρκο το ρεχάτι (ανάπαυση).
Έτσι ο ραγιάς έχανε την όρεξη της δουλειάς και γύριζε απογοητευμένος και εξαθλιωμένος,
σπουπίδι και παραπέταμα του Τούρκου. Χτίστες Χριστιανοί χτίζουν τα' αρχοντικά των
τουρκεμμένων σπαχήδων και αρπαγολόγοι επιδρομείς επιστρέφουν φορτωμένοι με βιό, ρούχα,
χαλκώματα, άλογα, πρόβατα και άλλα ειδήματα από τα Ενετοκρατούμενα χωριά της Πάργας, κι'
από καμμιά σκλάβα για το χαρέμι των πασάδων.

Φαραώνικη πληγή, καταστροφική ακρίδα, οργισμένος μάστακας είχαν γίνει οι Μαργαριτιώτες
στους Παρηγούς. Που είσαι και κάθε τόσο, έσκουζαν οι καψεροί και φώναζαν στους Ενετούς για
τα κακά που πάθαιναν. Χαμένες πήγαιναν οι διαμαρτυρίες που έκαναν τούτοι στο βοεβόδα της
Μαζαρακιάς. (Αργότερα η έδρα του Βοεβόδα μεταφέρθηκε, στο Μαργαρίτι). Οι Μαργαριτιώτες
είναι από τους πρώτους που εξισλαμίσθηκαν κι' απ' αυτό είχαν προνομιούχο θέση στα χρόνια της
Τουρκοκρατίας. Είχαν αρπάξει και ιδιοποιήσει από τους Ενετούς, τους Οθωμανούς των Γιαννίνων
και τους Χριστιανούς, όλο το

Πρεβεζιάνικο, τον κάμπο του Φαναριού και όλα τα παραλιακά μέρη της Ηπείρου και για ασφάλειά
τους από τους Ενετούς που κατείχαν την Πάργα έχτισαν στο νότιο άκρο της πόλης επί βραχώδικου
λόφου οχυρό φρούριο.

Πολλοί Χριστιανοί από τα περίχωρα εγκαταλείπουν τα χωριά τους και καταφεύγουν, άλλοι στα
βουνά, όπως ο Κιάμος από τη Μαζαρακιά, ο Δαγκλής από το Μαργαρίτι κ.λ.π. και άλλοι στην
Κέρκυρα όπως οι : Στέλλιος Πετρομούζας, Δήμος Κόντης (στη Σινίτσα υπάρχει αγρός με τόνομά
του), Γιάννης Τούσιας, Γιάννης Σταμάτης, Μπούσης Γκούμας, Γεωργ. Αρμύρης και Μύτσας από
τη Σινίτσα (τώρα Λευτέρι. Σινίτσα = σιτάρι, σλαβ.), Κουστέσης Σάγκας, Παλέσης και Παλιάρης
από τη Ντόμπρα (Ντόμπρα =καλό σλαβ. Καταστράφηκε από επιδρομείς και οι κάτοικοι κατέφυγαν
σ' άλλα χωριά.

Απ' αυτό, κατάγεται και η οικογένεια Κακούρη «Γκιαούρη» στο Μαργαρίτι), Γιάννη Γιαννάκας,
Γιάννης Δήμας, Γιάννης Γιανναράκης και τα παιδί του Ζερνίτσα από την Αγιά, Παύλος Ζερνίτσας,
Σταμάτης Καίσαρης και Νίκος Δήμας από το Κούτσι, Γεώργ. Μπούφης, Ρεσής Γρεβενίτης, Παύλος
Ζεσέρας, Λάζαρος Γρεβενιώτης και Ανταλίκας από τα Βραχοβανιά (Βραχωνά) Παύλος Λούπαρης
από το Γλυποτσάρη και Νίκος Γιακομίδης, και Γιάννης Κουρτέσης από το Ελεύθερο χωρι(ς), από
τους αφτούρηγους κατατρεγμούς καταφεύγουν το (1562) στην Κέρκυρα.

Γι' αυτό από τις πολλές παρακλήσεις των Παργηνών αποφασίζεται (1571) από τους Ενετούς η κατάληψη του Μαργαριτίου και η επαναφορά του στην κυριαρχία τους.

(Η Ενετία εμφανίστηκε στην ιστορία το 697 μ.Χ. και χάνεται η ζωή της μεγάλης δύναμης επί μεγάλου Ναπολέοντα το 1797).

Μετά την περίφημη ναυμαχία της Ναυπάκτου, κατά την οποία για πρώτη φορά, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης νικιούνται από τους Χριστιανούς οι Τούρκοι (17 Οκτωβρ. 1571) ο ναύαρχος του Ενετικού στόλου Σεβαστιανός Βενιέρος στέλλει στα παράλια της Ηπείρου 30 γαλέρες, οι οποίες προσορμίζονται στο λιμάνι των Συβότων (Μούρτου) που ανήκε κι' αυτό στην κτήση των Ενετών, με αρχηγό της επίθεσης κατά του Μαργαριτίου τον Φραγκίσκο Κορνέρο, βάιλο και γενικό προνοητή της Κέρκυρας και κυβερνήτες των πλοίων τους Γαβριήλ ντε Κανάλη και προνοητήν Κουερίνην. Αυτός επειδής υπόφερε από τα πόδια παράμεινε στην Κέρκυρα.

Ο Κορνέρος βγάζει από το λιμάνι των Συβότων και αποστέλλει εναντίον του Μαργαριτιού 3000 μαχητές, Ενετούς, Κερκυραίους και Παργηνούς εθελοντές, με διοικητές στρατηγούς τους Παύλον Ορσίνον και Προσπέρον Κολόνα.

Οι δυο τούτοι στρατοπέδεψαν (10 Νοέμβρη 1571) στον κάμπο του Μαργαριτιού κι' απ' εκεί έβαλαν με τα τρία βαριά κανόνια που έφεραν μαζί τους κατά του φρουρίου. Οι Τούρκοι εχτός από τους πεζούς πολεμιστές της άμυνας του φρουρίου είχαν και σώμα ιππικού.

Ο εχτρός με τα πρώτα χτυπήματα του Κάστρου από το πυροβολικό τρόμαξε τόσο γιατί τέτιο όπλο αυτός δεν είχε, ώστε σήκωσε λευκή σημαία και ζήτησε να παραδοθεί.

Οι στρατηγοί των Ενετών, από ευσπλαχνία, επειδής έβλεπαν τα γυναικόπαιδα του εχθρού σκορπισμένα στα βουνά να υποφέρουν και να ταλαιπορούνται και επειδής οι οβίδες των κανονιών είχαν λιγοστέψει, δέχτηκαν να συνθηκολογήσουν, αν και οι στρατιώτες δεν κρατιούνταν και φώναζαν να μπουν πολεμώντας στην πόλη και να σφάζουν τούς αλλαξόπιστους, να μην αφήσουν ούτε κουτάβι.

Τέτια διαταγή είχε δοσμένη κι' ο Γενικός αρχηγός Κορνέρος, ο οποίος αφού έφτασε στον τόπο των επιχειρήσεων μετά τη συνθηκολόγηση παρατήρησε δρυμύτατα τους στρατηγούς για την ευσπλαχνία τους αυτή που έδειξαν στον εχθρό και εξέφρασε κατ' αυτών πικρά λόγια κι' άπρεπες για στρατηγούς φράσεις, επειδή συμφώνησαν χωρίς τη συγκατάθεσή του, αλλά τώρα δεν μπορεί να παρασπονδήσει και να φανεί άπιστος.

Δεν έπρεπε, τους είπε, να λυπηθήτε και ν' αφήσετε ζωντανά τέτια σκυλιά, γιατί οι Μαργαριτιώτες με το αλλαξοπίστημα έγιναν πολύ σκληροί και πολεμόχαροι. Μετά την άλωση κατεδαφίστηκε το φρούριο, κι' η πόλη μαζί με τη γύρω περιοχή υπάχτηκε στην Ενετία και παρέμεινε στην επικράτειά της ως το 1573, οπότε κατόπι της γενομένης ειρήνης μεταξύ Τούρκων και Ενετών επιστρέφτηκε στην Τουρκία.

Καταχωρώ παρακάτω 4 επίσημα έγγραφα σχετικά με την άλωση του Μαργαριτίου υπό των Ενετών το 1571, που βρέθηκαν στο αρχείο της Ενετίας, και τα οποία μεταφρασμένα στην Ελληνική μου παρεχώρησαν πρόθυμα από τον γραμματικό της κοινότητας Μαργαριτίου Βασ. Κακούρη.

(Έγγραφο πρώτο)

«1571 2 Νοεμβρίου

(Ο Σεβαστιάνο Βενιέρο εκθέτει εις τον Δόγην το σχέδιόν του προς εκπόρθησιν του Μαργαριτίου).

Γράφει ο ναύαρχος από την Κέρκυρα.

<<Γαληνότητα Πρίγκηψ,

Χθες εν ονόματι του αγίου πνεύματος και με όλους τους ψήφους των συμβούλων μου, και με την συμμετοχήν των ενδοξωτάτων Βάϊλο και Γενικού προνοητού Κερκύρας και του κυρίου Πάολο Ορσίνο, απεφάσισα να κάνω την επιχείρησιν του Μαργαριτίου, ήτις θα είναι για το καλό αυτού του νησιού και της αρμάθας εν σχέσει με το κρέας και το ψωμί, και θα επαρκέσουν 25 γαλέρες και 2000 στρατιώται. Επεθεώρησα όλας τας γαλέρας. 40 είναι για επισκευή. Αι μεγάλαι γαλέραι θα ξανοιχτούν προς την Ίστρια όταν φτάσουν αι δύο που κρατήσαμε και στείλαμε στη Ζάκυνθο για να φέρουν σιτάρι. Θα στείλω δε τον ενδοξώτατον προνοητήν Κανάλε για να καθοδηγήσει μέρος των τουρκικών αφοπλισμένων πλοίων, (από τη ναυμαχία της Ναυπάκτου). Το άλλο μέρος θα οδηγηθή από τον Γενικόν προνοητήν Αδριατικής που θα επιστρέψη εις το φυλάκωνα.

Χρονικά Δημοκρατίας, έτος 1571

CARTA «σελίς» 257>>

(Εγγραφο δεύτερο)

«1571 7 Νοεμβρίου

(Ο Βενιέρο γράφει εις τον Δόγην ότι με γαλέρες κακώς επισκευασθείσας και με πλήρωμα ελλαττωμένο δεν είναι, δυνατόν να γίνη σκέψις για μεγάλας επιχειρήσεις. Ανάγκη να γίνουν μικραί επιχειρήσεις όπως η του Μαργαριτίου. Ο Βενιέρο τελειώνοντας γράφει τον τρόπον του θανάτου του πασά Μωάμεθ Σκιαουράκ).

Γράφει ο ναύαρχος από την Κέρκυρα

<<Γαληνότητα Πρίγκηψ.

Έλαβα επιστολάς της Υμετέρας Γαληνότητος σχετικάς με την αλεγρίαν μεθ' ής επληροφορήθης περί της ευτυχούς νίκης μας και τον σκοπόν και τους πόθους μου, που δεν έχουν άλλο νόημα ή μη πως να καταστρέψω τον εχθρόν, έχων κατά νουν πάντοτε την επιθυμίαν μου τόσον όσον ακριβώς σου έγγραψα και σεις με απαντήσατε άλλα πίπτουν τα μέλη(;). Αλλ' επειδή τώρα αι γαλέραι έχουν ανάγκην επισκευής και είναι σπασμένο ένα κομμάτι στη μια και άλλο κομμάτι στην άλλη δεν μπορεί να γίνει μεγάλη επιχείρησις μέχρις ότου δεν θα επισκευασθή όλη η αρμάθα. Συμφώνως λοιπόν προς τας δυνάμεις μας δεν είναι δυνατόν επί του παρόντος να γίνει άλλη επιχείρησις ή μη εκείνη του Μαργαριτίου, εις την οποίαν θα υπάγη ο ενδοξώτατος κύριος Φραντζέσκο Κορνέρ Βάϊλο, ο κυρ Πάουλο Ορσίνο και ο κυρ Προσπέρο Κολόνα με 3000 φαντάρους και ο ενδοξώτατος προνοητής Κουερίνι με 30 γαλέρες και θα αναχωρήσουν απόψε. Για τα σχοινιά, τα πανιά και παξιμάδια των Τουρκικών γαλερών, που πιάσαμε, η Υμετέρα Γαληνότης γνωρίζει ότι εις τας μάχας το παν είναι τσουβαλιασμένο.

Πρέπει να τους ευχαριστήσομε για τα βαζάκια, για τα έργα τέχνης και τους αιχμαλώτους. Ο καπετάν Σιρόκκο πήρε από τον μεγαλοπρεπή κυρ Τζουάν Κονταρίνι, μα λόγω των τραυμάτων του κόντευε να πεθάνη και του πήρε το κεφάλι».

(Χρονικά Δημοκρατίας, έτος 1571, σελ. 262)>>

(Εγγραφο τρίτο)

«1571 15 Μαρτίου.

(Ο Γενικός προνοητής Φραντζέσκο Κορνέρ, ός τις έλαβεν εντολήν εκπορθήσεως του Μαργαριτίου, αναγγέλλει εις τον Λέκα την άλωσιν τού φρουρίου. Μα τον στενοχωρεί που η άλωσις συνωμολογήθη και συνεκλείσθη, εν αγνοία του, με τον εχθρόν, σών προσώπων και όπλων από τους καπετάνιους των φαντάρων. Ο Πάολο Ορσίνι και ο Προσπέρο Κολόνα, για τον Κορνέρ και για τους Βενετσιάνους ήτο μισητόν να βλέπουν να μένη ένας μεγάλος αριθμός Τούρκων, αναξίων κάθε οίκτου).

<<Εκλαμπρότατοι και Εξοχώτατοι Κύριοι.

Από τας φήμας θα μάθανε αι Υμετέραι εκλαμπρόταται αυθεντία το συμβάν της αλώσεως του Μαργαριτίου, εν αίς, νομίζω να σιωπήσω λόγω συμφέροντος σεβασμού, εκείνο που θεωρώ εαυτόν υποχρεωμένου να σας αναφέρω διά της παρούσης, δηλαδή, ότι αμέσως μόλις ηνώθησαν εις τον κάμπον τα τρία βαρέα τηλεβόλα και άρχισαν να μάχονται, οι εχθροί εξαφανισθέντες, άμα της νυκτός, διετέθησαν να συνθηκολογήσουν με τον κυρ Πάολο Ορσίνο και με τον κυρ Προσπέρο Κολόνα, θέλοντες να κρατηθούν, σώα τα πρόσωπα και τα όπλα, και παρ' ότι εγώ έστειλα απάντησιν λέγοντας πως θα ευρίσκομαι με τους επιφανείς και καπετάνιους των πειρατικών πλοίων και τον επιφανή Γκαβριέλ ντε Κανάλ και άλλους κυβερνήτας γαλερών και σκεπτόμενος περί τούτου πήγαμε και ηύραμε τους Ορσίνο και Κολόνα, μα τους ηύραμε (με) συνθηκολόγησιν παραδόσεως κλεισμένην.

Περί τούτου εγώ πολύ ωργίσθην, που δεν επήραν πρώτα την γνώμην του πραγματικού αντιπροσώπου της αυθεντίας σας, χρησιμοποιήσας λέξεις που ενόμιζα ότι συνέφερον δια δημοσίαν υπηρεσίαν, και στενοχωρούμενος γι' αυτήν την πράξιν, ο κυρ Πάολο για να δικαιολογηθή είπεν ότι το έκαμεν επειδή ο λαός ήτο έξω της πόλεως και υπέφερε πολύ. Υπήρχε κίνδυνος να μη ενσωματωθούν οι εχθροί με το ιππικόν και το άλλο πλήθος για να κάμωμεν κάποιαν επίθεσιν αξιόλογον, ότι οι άνθρωποι των έσω ήσαν διατεθειμένοι να πολεμήσουν και είχαν μεγάλη καρδιά και θάρρος και οι ιδικοί μας ήθελαν να πεθάνουν πολεμώντας κάμνοντες έφοδον.

Ότι δεν υπήρχαν περισσότερες από 12 οβίδες διά το κανόνι των 30 και ότι προς τούτοις είχε αποφασίσει (διότι δεν υπήρχε καλλιτέρα ευκαιρία) να περιμένη την κατάλληλον ευκαιρίαν πολεμικής αμέσου δράσεως. Εγώ τους απήντησα ότι άνευ γνώσεως ιδικής μου με κανένα τρόπον δεν θα έπρεπε να φτάσουν εις αυτό το σημείον, διότι εφαινετο καθαρά ότι το πρωί με ολίγους πυροβολισμούς θα έπιπτε το φρούριον. Δεν θα μας έλειπαν αι σφαίραι, διότι ώρα με την ώρα θα είχαμεν από τας γαλέρας κάθε βοήθειαν. Ήμεθα δε στρατοπεδευμένοι εις τοιούτον σημείον που δεν μπορούσαμε να αμφιβάλωμεν για το ιππικόν, ούτε από άλλα εχθρικά στρατεύματα και γενικώς ευρισκόμενος εγώ έτσι πλησίον δεν θα έπρεπε ουδέποτε να προβή εις τοιαύτην λύσιν άνευ της συγκαταθέσεώς μου με προσβολήν του Δημοσίου Κύρους και με γενικήν αποδοκιμασίαν όλων των στρατιωτών, οίτινες γεμάτοι από θάρρος δεν ήθελον να ξεφύγουν από τα χέρια τους ένας αριθμός Τούρκων τόσον γενναίων και αναξίων κάθε ευσπλαχνίας. Αλλ' επειδή τα γενόμενα δεν ξεγίνονται με συνετήν προσποίησιν πέρασα αυτήν την δικαιοτάτην αγανάκτησιν μου διεξελθών προς τούτοις όλην αυτήν την κατάστασιν με απόρρητον τρόπον.

Έχω την γνώμην ότι ευσεβάστως ανέφερα ταύτα εις τας Υμετέρας εκλαμπροτάτας αυθεντίας. Από την γαλέραν, εν τω λιμένι του αγίου Νικολάου της Τσίβιτα (Σύβοτα) 15 Νοεμβρίου 1571.

Φραντζέσκο Κόρνερ Βάιλο και γενικός προνοητή>>.

(Οπισθεν του φύλλου είναι εγγεγραμμένον)

«Προς τους εκλαμπροτάτους Κυρίους αρχηγούς του εκλαμπρότατου Συμβουλίου των Δέκα ευσεβάστων Κυρίων». (Κρατικόν αρχείον Βενετίας, αρχηγοί του Συμβουλίου των Δέκα. Επιστολαί των RETTORI B 200).

(Εγγραφο τέταρτο)

«1571, 22 Νοεμβρίου

(Η Σύγκλητος λαμβάνει με ικανοποίησιν τα σχέδια του Βενιέρο επί της αλώσεως του Μαργαριτίου, εμπιστευμένη παν τότε επί της αξίας του παλαιού στρατιώτου. Προς επανάληψιν έπειτα κατά την άνοιξιν του πολέμου εναντίον των Τούρκων η Δημοκρατία δεν προτιμά άλλον ή μη τον Βενιέρο, εις όν αγγέλλει ότι η αρμάθα θα είναι έτοιμη μετά τον χειμώνα, για να ενωθή με τους συμμάχους).

Προς τον Ναύαρχον.

Ημείς επληροφορήθημεν από τας μέχρι 7ης τρέχοντος επιστολάς σου την υμετέραν και των συμβούλιον σου απόφασιν περί της αλώσεως του Μαργαριτίου, προς δε ότι επιδιορθώνουν τας γαλέρας που έχουν τόσην ανάγκην, ως εγράψατε, και σου λέγομεν μετά της συγκλήτου, ότι είμεθα ικανοποιημένοι από τας ενεργείας σου, γνωρίζοντες ότι έγιναν κατόπιν συσκέψεως, και ότι αποβλέπετε, ως πρέπει πάντοτε, εις το κύρος της αυθεντίας μας και εις την ασφάλειαν και διαφύλαξιν της αρθμάθας, καθόσον ελπίζομεν από την σύνεσιν και το κύρος σου, με την βοήθειαν του Θεού, εκείνας τας ευτυχείς προόδους που δικαίως δύνανται να αναμένονται ύστερα από μια τόσον αξιόλογον νίκην, εις την συνέχειαν της οποίας εξελέγητε μετ' επαίνου και ικανοποίησεώς μας, που δεν εννοούμε να τοποθετήσομε στη θέσι σας ουδένα άλλον εις τα πράγματα που πρέπει να συνεχισθούν ύστερα από μια τέτοια νίκη, εκτός που είναι λογικόν σεις που περάσατε τόσους κόπους και κινδύνους εις την μάχην, να γευθήτε και τους καρπούς της νίκης, και εάν έγινε τούτο, ως γράφετε ευρισκόμενος σεις εν αδυναμία και αναπηρία των ποδών, γνωρίζομε ότι είσθε πολύ υγιής στην ψυχή και στο μυαλό, με τα οποία ο καπετάνιος κυβερνούσε μάλλον παρά με το σώμα, και είμεθα πεπεισμένοι ότι δεν σας είναι βαρύ να συνεχίσητε να υπηρετήτε την Πατρίδα σας.

Και τούτο θα μπορέσετε βεβαίως να το κάνετε ευχαρίστως με την ελπίδα προς τον Θεόν ότι θα σας κάμη καλά, εφ' όσον μάλιστα η Θεία του Μεγαλειότης σας θέλει σαν όργανο εις τα ένδοξα έργα για το καλόν όλης της Χριστιανοσύνης, και ειδικώς της Δημοκρατίας μας.

Εφ' ω και όντως αναγκαίον όπως η αρμάθα είναι εν τάξει, είμεθα βέβαιοι ότι με την συνήθη ικανότητά σας θα καταστήσετε την αρμάθα αξιόμαχου εις τρόπον ώστε να δύναται να συμπολεμήση αυτή, μετά το πέρας του χειμώνος, όταν δεήση μετά των άλλων αρμαθών, και προς γνώσιν και παρηγορίαν σας, νε ξέρετε ότι ειδοποιήθημεν από την Νάπολη ότι Ρήγιοι ετοιμάζουν μετά σπουδής όλα τα αναγκαία εφόδια διά να τακτοποιήσουν την αρμάθα των για να είναι έτοιμη προς δράσιν τον Ιανουάριον.

Η θέλησίς μας είναι να εξοπλισθούν όσον το δυνατόν περισσότεροι γαλέραι, για να μπορέσομε να έχομε αποτέλεσμα ανάλογον της ευκαιρίας που θα μας τύχη, επί δε τούτου αναφέρατε σχετικώς πόσες γαλέρες θα βρήτε, με τον αριθμόν των φαντάρων, ως και τας ανάγκας των προς τελειοποίησιν των, εφ' όσον βεβαίως συμφέρει για την καλήν λειτουργίαν της υπηρεσίας μας να

μείνουν εις την αρμάθα εκείνοι που απέδειξαν σύνεσιν και ανδρείαν εις την μάχην, μεταξύ των τοιούτων είναι και ο εκλεκτός ευγενής Αντώνιος ντε Κανάλ προνοητής της αρμάθας. Παραγγέλλομεν υμίν, ότι μη εμποδίζουσης άλλης τυχόν διαταγής πού έχετε ήδη λάβει, εναντίας, οφείλετε να τον διατηρήσετε εις την αρμάθα, και εάν κατά τύχην ήδη τον έχετε απολύσει, τον ανακαλείτε, διότι ημείς μετά μεγάλης επιφυλάξεως σας γράφομεν ότι πρέπει

να μείνη, επί τω τελεί όπως, εάν ευρίσκεται εν ταξιδίω, να επιστρέψη εις την αρμάθα μέχρι νεωτέρας διαταγής μας».

(Κρατικόν αρχείον Βενετίας, κατάστιχον 78 σελ. 39)

Τόσο σπουδαίο γεγονός χαρακτηρίστηκε η άλωση του Μαργαριτίου και τόση σημασία δόθηκε από τους Ενετούς, ώστε ο Δόγης ανάθεσε στον Έλληνα ζωγράφο Αντώνιο Βασιλάκη, που είχε γεννηθεί στο νησί της Μήλου το 1556 και πέθανε στη Βενετία το 1629 να αναπαραστήσει σε ζωγραφικό πίνακα την άλωση και κατεδάφιση του φρουρίου.

Ο πίνακας αυτός, με εξάισια ζωγραφική τέχνη, μεγάλων διαστάσεων, στολίζει σήμερα την αίθουσα του δευτέρου ορόφου του Δουκικού ανακτόρου της Βενετίας.

Πιστό αντίγραφο τούτου διαστάσεων 1,65X1,00 μ. ευρίσκεται στο κοινοτικό γραφείο Μαργαριτίου. Εικονίζονται σ' αυτόν, ιππικό προπορευόμενοι σημαιοφόροι, στρατηγοί με κράνη, συρόμενα πυροβόλα, στρατιώτες βαστάζοντας βαρέλια πυρίτιδας κι' άλλοι να καταγίνονται στην κατεδάφιση του φρουρίου, επάλξεις και Πύργοι, τζαμί στο βάθος και η μεγάλη θολωτή πύλη τού Κάστρου. (Συνεχίζεται)

Ιστορική πραγματεία

Το Μαργαρίτι

απο το Περιοδικό (Ηπειρωτική Εστία, τεύχος 99 – 100, 1960 σελ. 595 – 600)

Περιγραφή των φρουρίων:

Το φρούριο του Μαργαριτίου ευρισκόμενον, όπως ειπώθηκε επί πετρώδικοι λόφου στο νότιο άκρο, παραπανούλα από τον διερχόμενο δημόσιο δρόμο Μαργαριτίου - Πάργας, μάκρους 50 μ. και πλάτους 25 μ. με διεύθυνση ΒΔ προς ΝΑ δεσπόζει της περιοχής.

Η νότια πλευρά έχει ύψος 10 μέτρα, η δε βόρεια βρίσκεται κατεδαφισμένη. Από τις άλλες δυο πλευρές, η μεν ΝΑ διατηριέται ακέρια, από δε τη ΒΔ, στην οποία υπήρχε και η θολωτή πύλη του φρουρίου, όπου οι εισερχόμενοι ανέρχονταν από λιθαρένια σκάλα, σώζονται χαλάσματα.

Από τους δυο στρογγυλούς πύργους, ο βόρειος είναι κατεδαφισμένος μέχρι τη βάση του, ο δε νότιος ψηλός και μεγαλοπρεπής σώζεται ακέριος. Η ανατολική και νότια (ΝΑ και ΝΔ) πλευρά εσωτερικά έχουν πολλά θολωτά υπόγεια, καταφύγια, αποθήκες, δύο υδατοδεξαμενές και υπονόμους. Επάνου εγείρονταν επάλξεις και... υπόστεγα δωμάτια για τη φρουρά.

Μέχρι το 1912 διέμεναν στο φρούριο η διοίκηση και η φρουρά της πόλης χρησιμοποιώντας τις υγρές και σκοτεινές στοές για κρατητήρια και φυλακές.

Άλλο φρούριο μικρότερο με το όνομα «Κούλες του Μουσά - αγά» Μουσάς (Μωησής) κατεδαφισμένο και τούτο βρίσκεται στη διάβα καθώς πηγαίνομε για την Πάργα κάτω από το συνοικισμό του Γερακαριού και χρησίμευε και τούτο για προάσπιση.

Τρίτο φρούριο με το όνομα «Καλιά (φρούριο) τού Γκιστάρη» υπήρχε δυτικά της πόλης, κατέδρομα (όπως πήγενε το καλντερίμι για Καταβόθρα), επί ομαλού χαμηλού χωματόλοφου, του οποίου σώζονται μόνον λίγα θεμέλια και χρησίμευε για την άμυνα στις επιδρομικές μάχες που έδινε ο Τσαπάρης με τον άσπονδο εχθρό του Γκιστάρη. Ο Γκιστάρης που κατοικούσε μέσα στο Μαργαρίτι δεν επέτρεπε ούτε άφηνε τον Τσαπάρη να εισέλθει στην πόλη, γι' αυτό έκαναν συχνά συγκρούσεις και συμπλοκές μεταξύ τους, που

κατέληγαν σε σωστές μάχες. Οι δυο τούτοι τούρκοι ο Τσαπάρης με το Γκιστάρη είχαν έρθει από τη Μικρασία, ενώ όλ' οι άλλοι τουρκοτσάμηδες ήσαν εξισλαμίσμένοι Χριστιανοί.

Αρχαιότητες του Μαργαριτίου:

Βόρεια του Μαργαριτιού, ως μια ώρα, μεταξύ αυτού και του Βραστόβου, βρίσκεται η τοποθεσία «Μόρφη» αποτελούμενη από ένα λόφο, ροδολημένο χωματόκυμα του βουνού, τον Μπρέγκο Φρίγκο (Σιάδι τού Φράγκου) (Μπρέγκο μικρό, ίσιωμα γης επί λόφου.

Φρίγκ - Φράγκος, Αρβαν.), από διάφορους χωματομαστούς και ισιαπλαγές και μερικό κάμπο από την γύρω πεδιάδα, λέγεται σιάδι του Φράγκου γιατί αυτού λένε, είχε ο Φράγκος διοικητής το ανάχτορό του, στα χρόνια της Φραγκοκρατίας.

Η δυτική πλευρά του λόφου που τηράει κατά τον κάμπο, άκρη σ' άκρη, ακροκόρυφα, γρυπιδώνεται και λιθοκεντιέται από βράχια και μεγάλα έβελα. Οι άλλες πλευρές ενωμένες με τον άλλον τόπο εξαφανίζονται.

Σήμερα (1959) στο περισσότερο μέρος της Μόρφης, φυτεύονται, σε μεγάλο αριθμό, ως δέκα τέσσερες χιλιάδες, ελιές. Επί του λόφου του Φράγκου βρίσκονται σε διάφορες μεριές θεμέλια αρχαίων κτιρίων της Ελληνορωμαϊκής εποχής. Μάλιστα και το εκκλησάκι «**της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα**» που εγέρθηκε από τους περίοικους βλάχους στηρίζεται σε βάσεις αρχαίου κτιρίου, και πολλοί γωνιόλιθοι τούτου προέρχονται από αρχαίες άλλες οικοδομές.

Η ανέγερση της εκκλησίας έγινε για να ικανοποιηθεί και ξεκακιώσει η Αγιότης, η Χάρη, γιατί, επειδή οι βλάχοι κατέλαβαν εκτάσεις που ανήκαν σ' εκκλησίες, ένα βλαχόπουλο το έφτανε αυτού κι' αυτού (η ώρα του) και τυραγιόταν το καψόπαιδο. Είναι παρατηρημένο από γερόντους προς τα παιδιά, καμμιά φορά και τ' αγγόνια, εκείνων που αδικούν εκκλησίες τιμωρούνται με «τή γιώρα» (σεληνιασμό, τρελλαμάρα).

ΒΑ της εκκλησιάς ως 22 μ. αλάργα υπάρχει σωροβολιασμένο χτίριο των νεωτέρων χρόνων μάκρους 14 μ. και πλάτους 6 μ. διευθυνόμενο από βοριά προς νότο, και του οποίου οι γωνιόλιθοι και πολλές άλλες πέτρες προέρχονται όμοια από αρχαία ελληνικά χαλάσματα.

Λιθάρια αρχαίων οικοδομών βρίσκονται σε πολλά μέρη της Μόρφης, όπως σε πεζούλια κατηφοριών, όχτους χωραφιών, κουλούρια ελιών, σε στρουγκομάντρια τσομπαναραίων, ως και σε

διάφορα χαλάσματα οικιών της Χριστιανικής εποχής. Και το γριπίδωμα της πλησίον Βρύσης (της Μόρφης) αποτελείται από τέτιες πέτρες.

Περί τα 40 μέτρα προς τα πάνω και δυτικά του εκκλησίδιου του Σωτήρα, λίγο πίσω κάτω από την κορυφή του λόφου, σώζονται θεμέλια δύο αρχαίων μονολιθικών πολυγωνικών κτιρίων, εξωτερικών διαστάσεων και των δυο 5 X 8 μ., με διεύθυνση από βοριά προς Νότο. Το ένα κοντά στο χείλος του γκρεμού της ακρόπολης και το άλλο νοτιότερα του πρώτου και πολύ κοντά του. Στο εσωτερικό του πρώτου είναι φυτρωμένες αγριοροϊδιές και του δευτέρου αγριοελιές.

Νοτιότερα του δευτέρου κτιρίου βρίσκονται θεμέλια, ύψους από το έδαφος 1 μ., με την ίδια, με τα δυο πρώτα διεύθυνση, εξωτερικών διαστάσεων 5X 16 μ.

Επί της ανατολικής και νότιας πλευράς του λόφου, που το έδαφος ομαλώνεται διακρίνονται θεμέλια κατεδαφισμένου τείχους μήκρους 250 μ., διευθυνομένου από βοριά προς νότο, και του οποίου το πλάτος του τοίχου είναι 2 μ.

Επί της κορυφής του λόφου βρίσκεται άλλο ερείπιο, λιθόκτιστο, με μικρές κοινές πέτρες, ύψους από το έδαφος περί το μέτρο, διαστάσεων 14 X 15 μ., του οποίου το μέσο, το δυτικό μέρος κατέχεται από το λιθόστρωτο σημερινό γελαδομάντρι και το υπόλοιπο, ανατολικό, μοιρασμένο σε μικρά δωμάτια, κείται σωροβολιασμένο σκεπασμένο από τουφοπρίναρα.

Στην ίδια τοποθεσία «Μόρφη» στη θέση η «Λακκιά Μοναστήρι», στην πεδιάδα ιδιοκτησία

Ηλία Μάμου, βρέθηκε η ανατολική βάση αρχαίου κτιρίου, ανήκουσα εις αρχαίον ναόν ή βωμόν, μήκρους 5,20 μ. Τούτο ομολογείται από τη Λατινική επιγραφή που βρέθηκε εδώ, από τον υποφαινόμενο (1959) χαραγμένη σε ασβεσταλιθική πλάκα διαστάσεων 0,60 X 0,60 μ. περίπου και πάχους 0,17 μ. ριγμένη μέσα σε χαντάκι και σκεπασμένη από φυτρωμένα βάτα. Η πλάκα είναι η μισή.

Η επάνω λέξη λέγει ΒΩΜΟΣ και από κάτω είναι το όνομα της πόλης ή του ναού.

Από τις υπολογιζόμενες διαστάσεις της πλάκας, και τη θέση που κατέχουν οι υπάρχουσες λέξεις σ' αυτή συμπεραίνεται πως η επιγραφή είναι δίστηλη. Η πρώτη σειρά περιέχει μόνο μια λέξη και η δεύτερη μία ή δυο λέξεις.

Μερικοί ιστορικοί τοποθετούν εδώ την αρχαία πόλη **Παναόν**.

Η παράδοση λέει πως στη θέση «Λακκιά Μοναστήρι», όπου βρέθηκε η επιγραφή, ήταν μεγάλο μοναστήρι με πολλά βόδια, τόσα πολλά, που έχυναν με σωλήνα το γάλα από πάνω από το βουνό κι' έφτανε στο Μοναστήρι.

Τα γίδια το καλοκαίρι στάλιζαν, άλλα στον ήλιο, σαν τα κοράκια, επάνω στα κοτρώνια και τα χιόνια, κι' άλλα στις δυο σπηλιές, στην «Κόκκινη γράβα» που στο γκρεμό της φωλιάζει παλιό μελίτσι και στη «Γράβα του Γιασίνη», με τ' ανοιχτό τριγωνικό κυκλωτικό στόμα.

Η παράδοση για τη μεταφορά του γάλατος, με σωλήνες απ' αλλαργηνά μέρη υπάρχει σε πολλά μοναστήρια, και τούτο μαρτυράει την ευμάρεια και τον πλούτο, σε ζωντανό βιο, των μοναστηριών στα παλιά χρόνια, που οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες τα είχαν προικισμένα με απέραντες εκτάσεις.

Άλλα αρχαία μνημεία μέσα και έξω του Μαργαριτίου υπάρχουν:

Τάφοι σκαμμένοι σε βράχους στη θέση «Κούλια Μουσά - αγά» και στο «Σεντούκι» των Σπαθαραίων, μνήματα στο έδαφος με μονοκόμματα μεγάλες πλάκες, στη θέση «Μπαλάσκανη»

Βραστόβου, Άη Δημήτρη Καρτερίου μεσοδρομής, στη Σμοκοβίνα, στη Σενίτσα και στον κάμπο Σπαθαραίων, πήλινος ακέριος κάδος (καπάσα) στο Μορφάτι και Σπαθαραίους, Χρυσά Κωνσταντινάτα και ράβδοι χρυσού στο Μορφάτι και στην ακρολίμνια θέση «Κουμάσα» του αυτού χωριού και μικρό πολυγωνικό κτίσμα διαστάσεων 9 X 14 μ. και ύψους 2 μ. στην όχθη του ποτιστικού αύλακα στην έξοδο της λίμνης Μορφατίου. Το εσωτερικό τούτου είναι ανώμαλο και γεμάτο ριζολίθαρα. Άγνωστο σε τι χρειαζόνταν. Ίσως για κάτι σχετικό με το στόμιο της λίμνης και το πότισμα. Κατά την παράδοση των γύρω Αρβανιτοφώνων κατοίκων κτίστηκε από τους Ελλήμες (Ελληνες).

Επί τουρκοκρατίας κοντά στο Γερακάρι έχει βρεθεί χάλκινη κολυμπήθρα (λέβητας) με παραστάσεις από τη ζωή των αρχαίων, πού πουλήθηκε στο εξωτερικό αντί 800 χρυσών λιρών.

Σταγοί:

Με το όνομα Σταγοί υπάρχει δυτικά του χωριού της Κορώνης, ως τρεις ώρες αλλάργα από το Μαργαρίτι σε ραχοπλαγιά του βουνού Ερημίτη πλατύστομο βάραθρο, όμοιο με κρατήρα υφαιστείου, του οποίου οι απόκρημνες πλευρές, μέχρι ενού σημείου προς το βάθος, στολίζονται με κοντόσωμα δένδρα και σκουλαρικάτα χορτάρια. Η ανεβοκατέβασή του δεν είναι δύσκολη. Στο σκοταδερό βάθος του βάραθρου συγκεντρώνεται σε φυσική δεξαμενή νερό που βγαίνει στάλλες στάλλες από το βράχο και διατηριέται όλο το καλοκαίρι.

Γίδια κατέρχονται και σταλίζουν στους ίσκιους των ραϊδιών ευρίσκοντας λαρωμό από τις μυίγες και κρυότη από το καυτετρό λιοπύρι. Γι' αυτό και το νερό στο βάθος είναι ακάθαρμο από τις γιδοκοπριές που παρασυρόμενες από τις βροχές ροδολούν τον κατήφορο φθάνοντας ως τον πάτο. Από τη συνωνυμία της ονοματολογίας της τοποθεσίας Σταγοί με τη Στύγα των αρχαίων, την ύπαρξη του νερού, την τοποθέτηση εδώ κοντά στο Φανάρι του Άδη και των Ηλυσιών Πεδίων, της Περσεφόνης και του Πλούτωνα, του Μορφέα του Θεού του ύπνου στον Ερημίτη

και την εύρεση του νεκρομαντείου στην ακριβή θέση που περιγράφεται από τον Όμηρο, Ηρόδοτο, Πausανία κ.άλ. πλησίον της Αόρνου λίμνης (Αχερουσίας) της οποίας τα νερά έβγαζαν αναθυμιάσεις και ψόφαε κάθε όρνιο που πέταε απ' επάνου της, δίκαια ρίχνεται η ιδέα πως το βάραθρο τούτο με το νερό στο βάθος είναι, αυτή τούτη η πραγματική Στύγα. Αφού η παλιά Θρησκεία εδώ είχε τοποθετημένες τόσες θεότητες και δοξασίες, πως μπορούσε να μη βάλει και τη Στύγα ;

Ο ισχυρισμός ότι το νερό του ευρισκόμενο κοντά στο σημερινό Φανάρι, τον Άδη των **αρχαίων**

«Θάπτε με ότι τάχιστα, πύλας αίδιο περήσω
τηλέ μ' εέργουσι ψυχαί, είδωλα καμόντων,
ουδέ με πω μίγασθαι υπέρ ποταμοίο εώσιν,
Αλλ' ούτος αλάλημαι αν ευρύπυλές αίδος (δώμα».
(Ιλιάδ. Ψ. 71— 74)

(Παραπονιέται ο άταφος ακόμα Πάτροκλος στον Αχιλλέα).

Δηλ. «Θάψε με δίχως άργηττα στον Άδη για να πάω
τι μ' αποδιώχνουν οι ψυχές των πεθαμένων ήσκίων
το ρέμμα να διαβώ, με αυτές να σμίξω, δε μ' αφήνουν

κι έξω από το πλατύπυλο δωμάτιο τα' Άδη (μένα)».
(Μετάφραση Ν. Καζαντζάκη)

είναι αυτό τούτο το ίδιο τ' αθάνατο νερό «Στυγός ύδωρ», από το οποίο έπιναν οι μάκαρες θεοί, όπως υπέδειξα στην περιγραφή περί «Εφύρας» («Ηπειρωτικός 'Αγώνας» 1958) και ανέφερα και το χωρίο του Ομήρου, πως η θέση στην οποία βρέθηκε το νεκρομαντείο της Κιχύρου (Εφύρας) είναι απόκομμα της **Στύγας**,

«Ένθα μεν εις Αχέροντα Πυριφλεγέθωντε ρέουσι
Κωκυτός θ' ός δη Στυγός ύδατός έστιν απορρώξ
Πέτρη τε ξυνεσίς τε δύο ποταμών εριδούπων».
(Οδύσ. Κ. 514)

Δηλ. «Όπου ο Πυριφλεγέθοντας στ' Αχέροντα το κύμα
Κι' ο Κωκυτός, του της Στυγός απόκομμα είναι, ρέουν.
Πέτρα είναι, όπου βαρύχτυπα τα δυο ποτάμια σμίγουν».
(Μετάφραση Πολυλά)

ενισχύεται και αποδείχεται πλέρια και μια φορά ακόμα κι' απ' άλλες σχετικές περιγραφές του Ομήρου πού λεν πως:

1) Όλες οι νεροσυρμές που ξεκινούν από τη Στύγα χύνονται στο παχύγειο Φανάρι, χώρα των Θεσπρωτών.
<<Άγχου, Θεσπρωτών ανδρών εν πίονι δήμω».
(Οδύσ. Ρ. 526)

Δηλ. -«Εδώ σιμά στην καρπερή των Θεσπρωτών την χώρα»
(Μετάφραση Πολυλά)

αν και καθαυτού εννοούν το ιδιαίτερο νερό «Στυγός ύδωρ» που βρίσκεται μέσα στο βάραθρο των «Σταγών» «και το κατειβόμενον Στυγός ύδωρ»
<<Οδύσ. Ε. 185. Ιλιάδ. Ο. 37)

Δηλ. «και της Στυγός τα ρεύματα που χύνονται στον Άδη
(Μετάφραση Πολυλά)

Όλα το νερά κι' όλες οι λακκιές των πλαγιών επί των οποίων βρίσκονται οι Σταγοί του Ερημίτη βουνού, που κοιτούν προς το Φανάρι, κατηφορίζουν στον καλλιφόραδο 'Αδη «άϊδι κλυτοπόλω» με τ' ανήλιαγα σκοτάδια «υπό λόφον ηερόεντα
(Ιλιάδ. Λ. 445 Ψ. 51).

2) Το ιερό νερό που στάζει κρεμάμενο από το βράχο και σήμερα στους Σταγούς, όπως παλαιά, δεν εύρισκε πάτω πυθμένα δηλαδή, κι' οποίος έπεφτε μέσα χάνονταν στην καταβόθρα του.
<< ούκ αν υπεξέφυγε Στυγός ύδωρ αιπερέεθρα»
(Ιλιάδ. Θ . 350) Δηλ. «Δε γλύτωνε τα κρεμαστά νερά της Στύγας όξω νάβγει»
(Μεάφραση Ν. Καζαντζάκη)

και 3) Ήταν και ιερό, αγιονέρι, και σ' αυτό ορκίζονταν οι αθάνατοι θεοί με το νερό της Στύγας»
<<Άγρει νυν μοι όμοσσον άάατον Στυγός ύδωρ»

(Ιλιάδ. Ε· 271)

Δηλ. «Έλα λοιπόν ορκίσου μου στης Στυγός τ' αγιονέρι»

(Μετάφραση. Αλ. Πάλλη)

Και το κατειβόμενον Στυγός ύδωρ, 'οτε μέγιστος
όρκος δεινότητάς τε πέλει μακάρεοσι Θεοί οίσιν»

(Οδύσ. Ε. 185—186)

Δηλ. «Και στης Στυγός τα ρεύματα, που χύνονται

(στον Άδη, όπου είναι πρώτος και φριχτός των αθανάτων

(όρκος) (Μετάφραση Πολυλά)

Τέλος, αυτό τούτο το περιβάλλο, ο Ερημίτης το βουνό από πάνω, όπου είχε το βασίλειό του ο
Μορφέας, ο Θεός του ύπνου, ο Άδης από κάτω σκεπασμένος με τις ομίχλες του Αχέροντα και
του Κωκυτού (Σελλήεντα) <<ηέρι και νεφέλη κεκαλυμμένοι ουδέ πόντ'

(αυτούς ηέλιος φαέθων καταδέρκεται ακτίνεσιν.

Αλλ' επ νύξ ολοή τέταται δειλούσι βροτοίσιν >>

(Οδύσ. Α . 15, 16, 19)

Δηλ.. <<νέφος πυκνό και σκοτεινό ολούθε τους σκεπάζει

ουδέτποτε σκεπάζ' αυτούς ακτινοδόλος ήλιος.

«Αλλ' τούς άμοιρους θνητούς μαύρη σκεπάζει (νύχτα)»

(Μετάφραση Πολυλάκη)

Τα ησκιερά πελώρια δάση δρυών που κάλυπταν τις πλαγιές και τα φαράγγια, το σκοταδερό
βάραθρο με το νερό στο βάθος, που προξενεί τρόμο και φρίκη και λύνονται τα ύπατα του
εισερχομένου και το νεκρομαντείο παρακάτου στην είσοδο του Άδη, όπου ο Οδυσσέας
περιπλανούμενος ήρθε να μάθει για τους σπιτικούς του, συνάντησε το μάντη Τειρεσία, τη
μητέρα του και τους σκοτωμένους ήρωες στον Τρωικό πόλεμο, ο Ηρακλής να ελευθερώσει το
φίλο του Θησέα που ερχόμενος ν' αρπάξει την πανέμορφη Περσεφόνη, γυναίκα τα' Αηδονέα,
βασιλιά τα' Άδη, συνελήφθηκε απ' αυτόν και κρατιόνταν δεμένος στα σκοταδερά κατώγια του,
οι αποσταλμένοι του Περιάνδρου, τυράννου της Κορίνθου αντάμωσαν την πεθαμένη γυναίκα
του Μέλισσα, που γυμνή τουρτούριζε από το κρύο στον παγερόν Άδη.

Ψυχή δ' εκ σεθέων πταμένη Αϊδόοδε βεβήκει

πότιμον γλώσσα, λιπούσ' αδρότητα και ήβην»

(Ιλιάδ. Π. 856— 857)

Δηλ.«κι' από το κορμί η ψυχή του πέταξε να κατεβεί στον Άδη θρηνολογώντας για τη μοίρα, που
αφήκε αντρεία και νιότη» (Μετάφραση Ν. Καζαντζάκη)

σύμβαλλε και υπόβαλλε στον άνθρωπο την ιδέα της κατοικίας εδώ των ψυχών των νεκρών του
κάτου κόσμου και του νερού που έσβηναν τη δίψα τους οι Θεοί. Αργότερα, όταν ο γιός του
ουρανίου Θεού, του δημιουργού του σύμπαντου κόσμου αντικατάστησε τον πατέρα του στις
σχέσεις του, με τα επί της γης πλάσματά του, κι' ο Δίας, δημιουργημα του πνεύματος του παλιού

ανθρώπου, και τα γεννησούρια του, οι συνακόλουθοι του μικρότεροι Θεοί, μάλωσαν στις λοζιάρες τους, άλλοι στον Όλυμπο, άλλοι στις σπηλιές και τα δάση κι' άλλοι στα πέλαγα και στα κατάβαιθα της γης, κ' έπαψαν ν' ανακατεύονται, να παντρευολογιούνται και να γεννούν παιδιά με τις γυναίκες των ανθρώπων, αφού από τα πολλά Θεόπουλα, τα γεννημένα ως τα τότες, τώρα, απόμεινε ένας Θεός άνθρωπος, για να μην κακοφανεί του ξεκαμένου από τους παλιούς Θεούς νεοφώτιστου ανθρώπου, ο Χριστιανισμός έχτισε εδώ κοντά κι' έναντι του θεϊκού νερού της Στύγας, σ' εξέχουσα ξάγναντη, τοποθεσία, μέσα σε παρθένο δάσος από πρινάρια κι' αγρίλια το ναό «της Φανερωμένης», δηλαδή της μιας αγίας και ομοουσίου Τριάδα, όμορφο παρεκκλήσι, βασταζόμενου του θόλου του από τέσσερες στρογγυλούς κίονας.

Πόλεμοι λοιμοί. Επαναστάσεις :

Στον Τουρκοπερσικόν πόλεμο (1635) έλαβαν μέρος μαζί με τους άλλους Τσάμηδες και οι Μαργαριτιώτες Σπαχήδες. Κατά την πολιορκία της Ενετοκρατούμενης Πάργας (1657) από τον Παραμυθιώτη Μπέικο - μπέη, μπεηλέρμπεη της Ρούμελης και αρχιναύαρχο του Τουρκικού στόλου, από το Μαργαρίτι εστάλησαν 300 σακκιά με μαλλί για την αναρρίχηση και την κατάληψη του φρουρίου της. Εγκαταλείποντας τούτος την πολιορκία γιατί δεν έπεφτε χαλεπίχερα το φρούριο, στο Μαργαρίτι μετέφερε τα 4 κανόνια που είχ' εκεί. Οι Μαργαριώτες και μετά την ανήλα πόπαθαν από τους Ενετούς (1571) δεν έπαψαν να ληστεύουν και να λημουριάζουν τα περίχωρα, γιατί δεν ήσαν καθόλου ψυχόπονοι, αλλά φοβεροί σκιάδες. Ούτε και ντρέπονταν που εξασκούσαν τέτιο επάγγελμα. Τη ντροπή την είχαν φάει μαζί με το ψωμί.

Από τους λόγους τούτους αποφασίζεται, (1631) από το Ντουβλέτι η καταστροφή του. Ο Σουλτάνος στέλλει επί ταυτού Πασά από την Κωνσταντινούπολη με ρητή διαταγή να σφάζει όλους τους κατοίκους από 7 χρόνων κι απάνου. Ενώ ο Πασάς ευρίσκονταν ακόμα στην Παραμυθία μαθεύεται ο σκοπός του ερχομού του και οι Μαργαριτιώτες καταφεύγουν στα βουνά και τα δάση και γλυτώνουν από τη σφαγή. Κι' όμως δεν παύουν τα κακά, δεν ημερεύουν (ο λύκος αρνί δε γίνεται) δεν σταματούν τις ληστείες και τις αρπαγές, οι οποίες τους είχαν γίνει πια συνηθισμένη τέχνη και δεν μπορούσαν να την παρατήσουν. Όποιος μικρομάθει γέρος δεν τ' αφήνει. Πάλι πέφτουν κατά των Παργηνών και ρημάζουν τα περίχωρα. Το χειμώνα του 1668 δίνεται Σουλτανικό φερμάνι, στο Μεχμέτ Πασά που βρίσκονταν τότε, στα Γιάννινα να κατεβεί στην Τσαμουριά και να μην αφήσει, ούτε λιθάρι ορθό στο Μαργαρίτι.

Δεν ξέρομε αν απέφυγαν και τη φορά αυτή την καταστροφή τα κορμόσκυλα. Οι λιθοσωριές και τα χαλάσματα που απλώνονται στους λόφους και τις πλαγιές δείχνουν πως δεν τη γλύτωσαν, αν και τούτο προήλθε κι' από τους σιχνούς λοιμούς (χολέρα). Στη Θεσπρωτία την αρρώστεια αυτή την πρωτόφεραν (1659) τέσσεροι καπιτζήδες (θυρωροί πασάδες, φύλακες του Σουλτάνου) που ήρθαν να μάσουν τους Σπαχήδες και τους Γιαννιτσάρους για τον Κρητικό πόλεμο (Ενετοτούρκικο). Ενώ κοιμούνταν στον οντά του Σαμή - μπέη στο Μαργαρίτι, το πρωί δύο απ' αυτούς ξημέρωσαν πεθαμένοι. Οι άλλοι δύο λαχταρισμένοι φεύγουν για την Παραμυθία όπου μεταδίνουν κι' εκεί τη χολέρα. Το θανατικό απλώνεται γρήγορα στην Αρπίτσα, την Αρίλα και τα' άλλα χωριά. Στα καμπήσια, ιδιαίτερα, χωριά η αρρώστεια ήταν θραυερότερη αιτία της συνηθισμένης απαστριάς των κατοίκων.

Τόση μεγάλη ήταν η καταστροφή που οι άνθρωποι, παράταγαν σπίτια, βιο, ότ' είχαν και δεν είχαν

και ρούπαγαν στα βουνά να σωθούν. «Και νόσοι θανατικώ απειράσασι» γράφει ο Πάνο - Μαρούτσης από τα Γιάννινα στον πεθερό του στη Βενετία στις 19 Ιούλη 1693. Ό,τι άφησαν ατελείωτο οι άνθρωποι στο Μαργαρίτι το αποσχόλασε λίγο λίγο ως το 1815 η χολέρα. Από 10.000 κατοίκους που απόμειναν μόνο 2.000 και σήμερα (1959) είναι ένα χαλασοχώρι με 1000 άτομα. Στα εγκαταλειμμένα χωριά δεν ζύγωναν πια, αλλά έφτιαξαν καινούργια. Γι' αυτό βρίσκονται στην Ήπειρο τόσα παλιά χωριά. Δεν πρόφταναν, λένε, οι ζωντανοί να θάψουν τους πεθαμένους και τους τραβούσαν στα χαντάκια και τα ρέμματα άθαφτους κι' αδιάβαστους, όσοι ήταν Χριστιανοί, χωρίς να τους ψέλλουν τους συνηθισμένους νεκρόσιμους πένθιμους ύμνους στην εκκλησία, οι οποίοι αντικατάστησαν τα μοιρολόγια των αρχαίων που έλεγαν στους νεκρούς προτού τους χωματίσουν. Από το φόβο και ζωντανοί απείραγοι από την αρρώστεια πεθήνισκαν.

(Συνεχίζεται)

Ιστορική πραγματεία

Το Μαργαρίτι

Σπύρου Μουσελίμη

απο το Περιοδικό

Ηπειρωτική Εστία, τεύχος 101 1960 σελ. 712 – 716

Περιγραφή των φρουρίων:

Στον πρώτο Σουλιωτικό πόλεμο κατά του Χατζή πασά των Γιαννίνων (1732) έλαβαν ενεργό μέρος κι' οι μπέηδες του Μαργαριτιού, υποκινούμενοι από τους Ενετούς. Ο Χατζή πασάς άγοντας δέκα χιλιάδες στρατό, διοικούμενο από πέντε πασάδες, επετέθηκε πρώτα κατά του Μαργαριτιού, κι' αφού το κυρίεψε, τόκαψε, χωρίς ν' αφήσει ούτε τα τζαμιά, πλην ενού που ήταν σεβαστό στην περιοχή, στη θέση που βρίσκεται σήμερα το χτίριο τού τυροκομείου. Έπειτα όρμησε κατά του Σουλίου. Το πολιορκήσε επί πέντε χρόνια (1732— 37) κι' έφυγε καταντροπιασμένος χωρίς να μπορέσει να το υποτάξει. Απέναντι από το Μαργαρίτι στη ρίζα του άλλου βουνού, βρίσκεται το Αληοράτι (τόρα Καταβόθρα). Αυτού βασίλευε (1760) ο Σουλεϊμάν (Σολομών) Τσαπάρης. Λέγω βασίλευε γιατί αν κι' ήταν υπάκουος του Σουλτάνου, στην περιφέρεια τούτη αυτός ήταν Σουλτάνος κι' έκανε ότι θέληγε.

Σε καιρό ειρήνης διατήραγε μεγάλη φρουρά που τον φίλαγε. Και σήμερα ακόμη στον πλάτανο που είν' απέξω από το ανάχτορό του, το οποίο αποτελείται από ένα σωρό σπίτια κι' οντάδες, καταντημένα ένα ρημάδια, φαίνονται τα καρφιά στο κορμί του δέντρου που κρέμαγαν τ' άρματα τα παλληκάρια του (οι σωματοφύλακες). Σε ώρα πολέμου συγκέντρωνε ως 6.000. Με τόσους κατέβηκε στην Πελοπόννησο (1769) και κατέστρεψε την επανάσταση του Ορλώφ ρημάζοντας τη χώρα. Όταν γύρισε έφερε μαζί και Μωραϊτοπούδες σκλάβες. Μάλιστα έναν από το σόι του οι άλλοι τον έλεγαν (μιας παιδί), επειδή τον είχε κάμει μ'εκείνη.

Το 1772 συγκεντρώνει ως 12 χιλ. και επιτίθεται κατά του Σουλίου με υπαρχηγούς: τον Μαργαριτιώτη Μούζο τον Αλή - μπέη, μουσελίμη των Γιαννίνων τον Ντόστ-μπέη από το Αργυρόκαστρο, τον Οσμάν - μπέη από το Τεπελένι, τον Μεμέτ-αγά από το Καρβουνάρι και τον Ισλιάμ Πρόνιο από την Παραμυθιά. Ο Πρόνιος επειδής ήταν αδερφοποιητός (βλάμης) με τους Σουλιώτες, δε ήθελε να λάβει μέρος στην επίθεση. Γιαυτό πήγε αυτός στον Σουλεϊμάν στην

Παραμυθιά και τον κατάφερε. Περνώντας ο στρατός από τη Γη του Φαναριού έκαψε τη μεγάλη εκεί εκκλησιά που είχε μέσα και μια αρχαία εικόνα της Παναγίας. Στο Σούλι πιάνεται αιχμάλωτος από τούς Σουλιώτες μαζί με 40 οπαδούς του αφήνεται ελεύθερος αφού

έδωσε τον όρκο του (τη μπέσα) πως δε θα τους ξαναπολεμήσει, πράγμα που κράτησε κίόλας, δεν ξαναπάτησε το ποδάρι του εκεί, με εξαγορά 1000 φλωριά. Οι Σουλιώτες για να τον ξευτελίσουν, όταν τον απελευθέρωσαν τον έντυσαν με μια κάπα από γιδοτό μαλί.

Στον πόλεμο τούτον αναφέρεται και το τραγούδι :
<<Στη βρύση στα σερίτσανα στον πάτο από τη χώρα
Μπουλουμπασάδες κάθονταν κι όλο Μαργαριτιώτες
Κι αγνάντευαν τον πόλεμο, πως πολεμάν στο Σούλι
Πως πολεμάν μικρά παιδιά γυναίκες με τις ρόκες
(Πως πολεμάει η Τζαβέλλαινα σαν πρώτο παλικάρι
Σέρνει μολύβια στην ποδιά στερνάρια στο ζωνάρι
Σέρνει και πανωφούσεκα τριγύρω στο κεφάλι>>

Οι επισημότερες φάρες στο Μαργαρίτι, ήταν: του Τσαπάρη που έμνησκε στο Αληοράτι, του Γκιστάρη, του Ρώιμπα, συγγενή του Δαγκλή, του Γιαγιά πρακτικού γιατρού, και του Κασίμη. Οι πρακτικοί γιατροί, του Μαργαριτίου ήταν ονομαστοί. Περνούσαν στη γιατρεία σε πολλά και τους μεγαλύτερους επιστήμονες συναδέλφους τους. Γιάτρευαν πρακτικά με ειδικά μαντζούνια, τα οποία παρασκεύαζαν οι γυναίκες τους, που είχαν μάθει κι' αυτές από τους άντρες τον τρόπο της κατασκευής, κάθε νόσημα. Αυτοί πρώτοι πρώτοι γνώριζαν και τη θεραπευτική δύναμη της σημερινής κατασκευαζομένης πενεκιλίνης, γιατί έφκιαναν αλοιφές γιατρικά και μαντζούνια, στα οποία έρριχναν μέσα μούγλα από μουχλιασμένο ψωμί και θεράπευαν τις αρρώστειες. Ξεχωριστά στα τραύματα ήταν ασυναγώνιστοι. Με αλοιφές που κατασκεύαζαν οι γιατροί και με μουσαμένιους επίδεσμούς, αφού πρώτα έμπυαζαν την πληγή να μη γίνει γάγγραινα, πέταζαν με το έμπυο, όλα τα σπασμένα κόκκαλα, χωρίς να χειρουργούν και να κόβουν χέρια και ποδάρια, όσο βαθιά κι' αν ήταν. Ατός μου, με συνταγή τους, κατασκεύασα αλοιφή κι' έβαλα σε δυσιθεράπευτη πληγή που είχα εξωτερικά στ' αυτί και θεραπεύτηκα ίσια. Απ' όλη την Ήπειρο, κι' από μακρυνά, κουβαλιούνταν άρρωστοι και παθιασμένοι και θεραπεύονταν βρίσκοντας την γιατρεία τους. Από τις γκρίνιες και το αλληλοφάγωμα του Τσαπάρη με το Γκιστάρη, στο τέλος νικητής βγήκε ο πρώτος κι' επεκράτησε σόλη την περιοχή, ο οποίος και παρέδωσε ο Χασάν Τσαπάρης (1811) το Μαργαρίτι στον Αλή Πασά των Γιαννίνων.

Την επανάσταση του Μουσταφά πασά της Σκόδρας κατά του Σουλτάνου (1831) βοήθησαν κι' οι Τσαπαραίοι, οι οποίοι μετά την καταστολή της εξορίστηκαν στη Σόφια της Βουλγαρίας και η κολοσσιαία περιουσία τους εδημεύτηκε. Μετά την επιστροφή τους από την εξορία στο Μαργαρίτι δε λάρωσαν, δεν περιορίστηκαν στο καύκαλό τους αλλά πάλι έδωκαν φανό κι' έλαβαν μέρος, ο Χαμίτ Τσαπάρης, στην επανάσταση του Γκιολέκα (1847) κατά της Τουρκικής αρχής, οπότε μετά την αποτυχία της, η φάρα των Τσαπαραίων εκμηδενίζεται από την οργή και το διωγμό του Σουλτάνου. Το γεγονός τούτο διέσωσε η λαϊκή μούσα με το τραγούδι :

<<Ποιος θέλ' νακούσει κλάματα δάκρια και μοιρολόγια
Διαβάτ' από το Δέλβινο νακούστε μύριες τζίκες
Και Τσάμισσες χλιαδαριές που λεν τα μοιρολόγια
Που κλαίνει τους αγάδες τους, που σκούζουν τα παιδιά τους.
Ανάθεμα την στιγμή και την πικρή την ώρα
Πούβαλαν την κακή βουλή οι μπέηδες κι' οι αγάδες
Τη μαύρη την Αρβανιτιά να σκώσουν στο ποδάρι
Τους Λιάπηδες ξεσήκωσεν ο Χόντρος κι ο Γκιολέκας
Τους Τσάμηδες ξεσήκωσεν Χαμίτης ο Τσαπάρης.>>

Τόσα ήταν τα έχη, το βιο κι' η δόξα των Τσαπαραιών που όταν παντρεύονταν ο Ισδρίζ Τσαπάρης κι' έπαιρνε μπεοπούλα από την Κονίσπολη τ' αμοίκι που πήγε να πάρει τη νύφη αποτελιόνταν από τρεις χιλιάδες καβαλλάρηδες. Τ' άλογα, τα γελάδια, τα τραγιά και τα κριάρια, δώρα των καλεσμένων μπέηδων αγάδων και ραγιάδων γιατί κι' αυτοί υποχρεώνονταν να πηγαίνουν κανίσκια στους γάμους των αγάδων κι' οι γυναίκες τους να μοιρολογούν τους νεκρούς αφέντες σκέπαιναν όλον τον κάμπο από το Αληοράτι ως το Μαργαρίτι. Του Λιούλε (λιούλε—λουλούδι) Τσαπάρι που ούθε κι' αν πήγαινε τον συνόδευε φρουρά από ογδοήντα αρματωμένους (παλικάρια) είχαν και τραγούδι αρβανίτικο που εξυμνούσε τις αδραγαθίες του στις διάφορες μάχες και αρχήναε έτσι:
<<Καβάλλα πάει στον πόλεμο ο Λιούλε Τσαπάρης. ...>>

Αρπαγή κειμηλίων:

Στα αρχοντικά των αγάδων του Μαργαριτίου, ακόμα και στο Μέγαρο του Διοικητηρίου, υπήρχαν πολλά παλιά κειμήλια. Χαλιά, ακριβοκέντητα κιλίμια και στρωσίδια, ασημοστόλιστα καρυοφύλλια, σπαθιά και κουμπούρες με χρυσά χερούλια, έπιπλα μεγάλης αξίας, χρυσοκέντητες σέλλες και υποσάγματα πασάδων, ασημένα και χρυσά ποτήρια και πιάτα τεχνουργημένα, τα οποία πάρθηκαν σχεδόν όλα κατά την απελευθέρωση. Ο Διοικητής των πρώτων Ελληνικών στρατευμάτων, που πρωτομήκε και παρέμεινε πολύν καιρό στο Μαργαρίτι λέγεται πως έκαμε την αρχή. Πρώτα πρώτα τούτος κατά την απελευθέρωση (1913) της Θεσπρωτίας με την παράκληση των Τούρκων εμπόδισε τους αντάρτες να μπουν πρώτοι στο Μαργαρίτη να κάμουν λημούρες. Έτσι οι αγάδες του χρεωστούσαν ευγνωμοσύνη για το καλό που τους έκαμε κι' αυτός τούτο το εκμεταλλεύτηκε. Έφερε τη γυναίκα του και τον αδερφό του κοντά του και σε δεξιώσεις και γεύματα που τούκαναν οι αγάδες υποχρεωμένοι, ότι πολύτιμο έβλεπε στους οντάδες το ζητούσε. <<Τούτο μου έμεινε στην καρδιά κι' ήθελα να μου το χάριζες, να το έχω για θύμιση, εκείνο αρέσει στην κυρία, τ' άλλο έμεινε μεράκι μεγάλο του αδερφού κι' αν μπόρειες να του τόδινες>>. Έτσι τα αρχοντικά των αγάδων άρχισαν να γυμνώνονται από κάθε αρχαίο κειμήλιο πού είχαν. Τόσα ήταν τα έχη κι' ο πλούτος και τέτια ήταν η χλυδή των αγάδων του Μαργαριτίου ως τα 1923 που απαλλοτριώθηκαν τα χτήματά τους, ώστε ο Γιάκο Ρούσις διασκεδάζοντας μια βραδιά με τις τσιγκίστρες στην Πρέβεζα ξόδεψε τόσα, όση αξία η αξία των δυο χωριών, Λυγιάς και Σκέμπου που τα είχε χτήμα.

Σφηκοφωλιά:

Το Μαργαρίτι, από τη θέση του, σαν κέντρο των Τουρκεμμένων, και το πλήθος των φανατισμένων Τούρκων, ήταν η βάση, η κολώνα κι' η καρδιά της Τουρκικής Τσαμουριάς,

η σφηκοφωλιά της περιοχής. Κοκκινομηλιά σωστή. Οι αγάδες του, μετά την απελευθέρωση του 1913, φρόντιζαν κι' ενεργούσαν ν' αποσπασθεί η Τσαμουριά από την Ελλάδα και να προσαρτηθεί στην Αλβανία και παρακινούσαν και τους άλλους ομοεθνείς τους και διέδιναν πώς η Τσαμουριά θα γίνει Σκιπιτάριο. Αυτού κι αυτού συκοφαντούσαν στο εξωτερικό τους Έλληνες και διέδιναν μάλιστα και μόνιμα ψέματα σχεδιασμένα από βαλτούς ανθρώπους του, για τις Ελληνικές αρχές κάνοντας σαν ο κλέφτης που φωνάζει να φοβηθεί ο νοικοκύρης.

Η σύνδεση τουτουνών με τους άλλους μπέηδες Αρβανιτιάς κρατιόνταν αναπόσπαστα γερά. Η Ιταλία από το άλλο μέρος υπέθαλπε τους πόθους τους και η προπαγάνδα της οργιάζε μέσα στην Τσαμουριά και στο εξωτερικό. Τσύμπαε τη στιά να μένουν δαυλιά της αναμμένα για τούς δικούς της απώτερους σκοπούς κι' όχι για το καλό και τα συμφέροντα των Αρβανιτών που εκαμώνονταν πως προστάτευαν. Γι' αυτό κατά το 1917, ύστερα την αποχώρηση των Ιταλικών στρατευμάτων που κατείχαν για μικρό διάστημα τότε την Ήπειρο (πρώτο παγκόσμιο πόλεμο) ο Ιταλός συνταγματάρχης **Mondiano**, ο οποίος απέμεινε σαν πρόξενος δήθεν της Ιταλίας στην Τσαμουριά, το Μαργαρίτι διάλεξε κι' έκαμε έδρα προπαγάνδας

του, και, με διαλέξεις και πράχτορες προσπαθούσε να αλλοιώσει το Εθνικό φρόνημα του αρβανιτοφώνου πληθυσμού. Τις προθέσεις και καταστρωμένα αντεθνικά σχέδιά του απείκασε και ξεσκέπασε ο ηρωικός **Παπαντριάς της Καρτέρεζας** και αντενεργώντας κατέστρεψε και διέλυσε τούτα. Οι Τουρκοτσάμηδες απ' αυτό τον είχαν καρφί στα μάτια τους και όταν βρήκαν την ευκαιρία το 1942, που τον τόπο αυτό κατείχε (δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο) πάλι η φασιστική Ιταλία, φορώντας την αλμπανέζικη σουμπάρα (φέσι) σήκωσαν ποδάρι και με τη συνεργασία και τη βοήθεια της Ιταλικής караμπινерίας της Μαζαρακιάς τον δολοφόνησαν στα πρόθυρα του χωριού του στις 24 Οκτώβρη 1942. Κατέστρεψαν το τρίπατο σπίτι του καθώς και όλα τα σπίτια τ' ωραίου χωριού, και τα τρία έγγαμα τέκνα του, που αποτελούσαν πολλές πολυμελείς οικογένειες τα κατηγόρησαν στους Ιταλούς για συνεργούς της εθνικής αντίστασης και με ψευτομάρτυρες τους κατεδίκαναν σε εφτάχρονη ειρκτή κλείνοντάς τα στις θλιβερές φυλακές Μεσολογγίου, όπου η πείνα συντροφευμένη με τη ψείρα, που κοπαδιασμένη σουσουύλαε κι' έβοσκε στο έδαφος και το πάτωμα και οι πέτρες, απ' αυτή, από άσπρες είχαν γίνει μαύρες, έστελνε κάθε μέρα σωρό τους πεθαμένους και ξεψυχισμένους φυλακισμένους στον Άδη. (Η Εθνική δράση του **εθνομάρτυρα Παπανδριά** περιέχεται στην Ιστορία μου της Παραμυθίας, που δημοσιεύθηκε στον <<Ηπειρωτικό Αγώνα>> των Γιαννίνων 1968).

Ο τελευταίος χαλασμός:

Ο χαλασμός του Μαργαριτίου, η ερήμωση κι' ερείπωση αποτελείωσε τον Αύγουστο του 1944 από τους Χριστιανούς των γύρω χωριών, οι οποίοι από εκδίκηση για όσα έπαθαν από τους Τούρκους στο διάστημα της Ιταλογερμανικής κατοχής (1941-44), με την φυγή τουτουνών στην Αλβανία γκρέμισαν τα παλάτια των αγάδων κι' ερήμωσαν τα σπίτια των αγάδων κι' εκεί που κρέμαγαν οι μπέηδες τ' άρματα κρέμασαν οι γυφτοί τ' άργανα κι' οι χωριάτες έκαμαν γιδοστάλους και γομαριών αχούρια τους μουσαφιροντάδες (σαλόνια). Τόση περιορισμένη ήταν η γνώση και η ανηξερία των μεσογειακών χωρικών της Ηπείρου, σχετικά με τη ζωή και τα πράγματα των κατοίκων των πόλεων και των παραλίων, πού διηγούνται για τους Ντουσκαριώτες, (χωριά μεταξύ

των ποταμών Καλαμά και Τίριας και των βουνών Νερού Προβατίνας και Σπάτας.

Ονομάζονται έτσι από τους ντούσκους, είδους δρυών, που φυτρώνουν στα μέρη τους) οι οποίοι πήγαιναν να μετοικήσουν στα έρημα από τους κατοίκους τους Σύβota (1944), πως όταν πρωτείδαν, απάνου από τη ράχη των Βραχανών, τη θάλασσα, την πήραν για απέραντο κάμπο και τους αφρούς των κυμάτων γι' άσπρα πρόβατα και φώναξαν:

«Πωπώ! κάμπος και πρόβατα!». Όταν κατόπι έφτακαν και ζύγωσαν κοντά κι' είδαν πώς δεν ήταν κάμπος αλλά νερό, χάρηκαν πολύ κι' είπαν μεταξύ τους: «Εδώ είναι τόπος για γίδια κι' όχι στη Ντουσκάρα. Θα τα χιλιάσομε και θα τα μιλλιάσομε. Βοσκή έχουν, νερό όσο θέλουν. Δεν θα το στερεούνται όπως στο χωριό». Και καθώς ήταν διψασμένοι από τον μακρή, δρόμο και δοκίμασαν να πιουν, να ξεδιψάσουν, αποτραβήχτηκαν αναγουλιασμένοι λέγοντας: «Τούτο είν' αρμυρό, ωρέ το έρμο!».

Κι' όταν πάλι είδαν καίκι στο λιμάνι ρώτησαν τον καπετάνιο να μάθουν σε τι δουλειά χρειάζεται ο στρίγερρος (Στρίγερρος ονομάζεται το παλούκι που στήνεται στη μέση του αλωνιού, στο οποίο δένονται τ' άλογα και φέρουν γύρο του κατά το αλώνισμα στη μέση τού караβιού).

Η ανέχεια, η λιτότητα και η ανευφαγία των ανθρώπων τούτων, τους έχει σακατέψει σωματικά και πνευματικά. Μαργαρίτι, όπως ήταν, πια δεν ξαναγίνεται. Πέθανε, κι' οι πεθαμένοι δεν ανασταίνονται. Μοιάζει μελισσοκρήνη που τόφαε η λάλα κι απόμειναν πεντέξη μυίγες λιγοζώντανες απέξω. Στις ερειπωμένες βρύσες με τις σπασμένες κάναλες, που τα νερά τους, αντίς να βρίσκονται στα γκιούμια και τα ξυλοκάνατα των κυράδων, σέπονται μέσα στα βούρλα και τα νερόχορτα, δεν ακούονται πια κατά τα βράδια τα γέλια και τα

κακαρίσματα από τις σελιβαροντυμένες τουρκοπούλες, αλλά τα κοάσματα των βατράχων και οι φωνές από τις νεροχελώνας. Σε μια από αυτές τις βρύσες, έξω από την πόλη, προς τη «Μόρφη»> διαβάζομε την έκτυπη επιγραφή επί ασβεστολιθικής πλάκας

PAMETH NA EXH

Ο ΛΑΖΙΤΟΥΡΟΣ

1868

Δηλαδή :Ανάπαψη να έχει ο Ιλιάζ Ντούρος. (Ηλιάς. Τα περισσότερα ονόματα των Τούρκων προέρχονται από την Παλιά Διαθήκη) Οι Τούρκοι συνήθιζαν να χτίζουν βρύσες και πηγάδια για να πίνουν οι διαβάτες νερό. Ραμέτι να έχει ο Λιάζη Ντούρος που έχτισε τη βρύση τούτη και πίνουν οι διαβάτες νερό και τον σχωράνε. Ραμέτι να έχει και το παλιό Μαργαρίτι με τους σπαχήδες, τούς πασάδες, τούς μπέηδες και τούς αγάδες. Κι' είθε ο Αλλάχ τους συγχωράει για τα κακά που έκαναν στους ανθρώπους κι' ο Μωχαμέτης τους δεχτεί στο χαρέμι του Παραδείσου με τις όμορφες τσούπρες και τα ριζοπίλιαφα.

Από τα γύρω του Μαργαριτιού Χριστιανικά χωριά κατά την Ιτάλογερμανική κατοχή (1941-44) το Σπαθαράτι και η Σινίτσα πέρασαν τις πιο μελανότερες μέρες. Και το μεν Σπαθαράτι κάρηκε για πρώτη φορά από τους Ιταλούς και Μαργαριτιώτες Τούρκους, μετά το φόνο του πρωτάρχοντα του Μαργαριτιού **Γιασίν Σαντίκ** στις 6 Δεκέμβρη 1942 από το Σπαθαρατιώτη **Βασ. Μπαλούμη** και εχτελέσθηκαν και μερικοί κάτοικοι που παρέμειναν στο χωριό όπως ο πρόεδρος της κοινότητας **Βασ. Τσιούμπης** κι' εφημέριος **παπά-Σπύρος Νούτσης** κι' άλλοι, και δεύτερη φορά από τούς Γερμανούς στις 12 Αύγουστου 1943 οι οποίοι και πήραν όλο το ζωντανό του χωριού, 350 γελάδια και 1500 γιδοπρόβατα.

Της δε Σινίτσας, οι Μαργαριτιώτες Τούρκοι προστατευόμενοι από τη Γερμανική φρουρά της πόλης, τους έκαψαν στις 11 Αυγούστου 1943 περί τα δέκα σπίτια. Τα γυναικόπαιδα προ της εισόδου των είχαν καταφύγει απάνου στο βουνό την Παλιά Σενίτσα, στη σπηλιά «Τριων Πεζουλιών» και γλύτωσαν. Άλλο χωριό της περιφέρειας που έπαθε από τους κατακτητές είναι η Ράπεζα (τώρα Ανθούσα) έξω από την Πάργα. Με τη συκοφαντία και τη διαβολή Τούρκων εισβάλλει σ' αυτή την αυγή της Μεγάλης Παρασκευής του 1943 λόχος Ιταλών από την Πάργα και καίει δέκα έξη σπίτια. Οι κάτοικοι μπροστά στον κίνδυνο και την απόγνωση ρίχνονται μ' απόφαση με τα ολίγα όπλα πού είχαν σιμάσει κατά των Ιταλών και τους τρέπουν σε άτακτη φυγή. Έτσι χάρη στο θάρρος και την παληκαριά των κατοίκων γλυτώνει το χωριό από την ολοκληρωτική καταστροφή. Οι σημερινοί κάτοικοι του Μαργαριτιού δεν είναι ντόπιοι, γεννητάτοι στο Μαργαρίτι, αλλά μετά τη φευγάλα και ρουπαριό των Τούρκων για την Αλβανία ήρθαν μαζώματα από τα γύρω χωριά κι' από λαργινότερα Σκαλεπανήσια....

Επιμέλεια: Αντώνης Δ. Γκίνης
Φεβρουάριος 2020

Επιτρέπεται η μερική ή η ολική αναδημοσίευση της εργασίας μόνο μετά από αναφορά της ιστοσελίδας και του συγγραφέα.

[ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΚΗ](#)